

Konrad Zacharzewski

Akademia Leona Koźmińskiego, Polska

kancelaria@zacharzewski.pl

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9850-6020>

Model i środki bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy kryptoaktywów w prawie polskim

The Model and Means of Direct Protection of the Individual Rights of Buyers
and Holders of Cryptoassets in Polish Law

Abstract: The legal basis for investigations into the model and means of direct protection of the subjective rights of buyers and holders of cryptoassets in Polish law is the provisions of the MiCA Regulation and the provisions of the Polish Act on Cryptoassets, assuming that the draft law will be adopted in the form known on 31 December 2024. Summarizing the normative solutions already in force and planned in Polish law which are devoted to the means of direct protection for the subjective rights of purchasers and holders of cryptographic assets is a source of limited optimism. In the current legal situation, the model of protecting the subjective rights of buyers and holders of cryptographic assets is not effective, and the means of direct protection of these subjective rights are not sufficient or fully effective.

Keywords: protection of buyers and holders of cryptoassets, model for the protection of buyers and holders of cryptoassets, measures for the direct protection of buyers and holders of cryptoassets

Słowa kluczowe: ochrona nabywców i posiadaczy kryptoaktywów, model ochrony nabywców i posiadaczy kryptoaktywów, środki bezpośredniej ochrony nabywców i posiadaczy kryptoaktywów

Wprowadzenie

Podstawę prawną dociekań na temat modelu i środków bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy kryptoaktywów w prawie polskim stanowią przepisy rozporządzenia MiCA oraz przepisy polskiej ustawy o kryptoaktywach, przy założeniu, że projekt ustawy zostanie przyjęty w kształcie znanym w dniu

31 grudnia 2024 roku¹. Zsumowanie już obowiązujących oraz projektowanych w prawie polskim rozwiązań normatywnych poświęconych środkom bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych jest źródłem umiarkowanego entuzjazmu. W aktualnym stanie prawnym model ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych nie jest efektywny, a środki bezpośredniej ochrony tych praw podmiotowych nie są wystarczające i w pełni skuteczne. Składają się na to liczne uwarunkowania normatywne, które uzasadniają zajęcie się tytułowym zagadnieniem.

Rozważania opierają się na założeniu, że w obecnym stanie wiedzy prawniczej nie zachodzi już potrzeba wyjaśniania pojęć podstawowych związanych z technologią blockchain oraz aktywami kryptograficznymi, w tym walutami cyfrowymi. Ponadto treść przepisów prawa została przytoczona z poszanowaniem ich oryginalnego zapisu gramatycznego.

1. Uwagi wstępne na temat potrzeby ochrony uczestników rynku kryptoaktywów

W trakcie prac legislacyjnych projekt polskiej ustawy o kryptoaktywach był wzorowany na regulacjach europejskich, spośród których najważniejszą rolę odgrywa właśnie rozporządzenie MiCA. Jednakże polski ustawodawca nie uwzględnił w treści tego długo oczekiwanego i dyskutowanego aktu prawnego dwóch ważnych rozwiązań przewidzianych na poziomie prawa europejskiego, a mianowicie prawa żądania wykupu posiadanych tokenów powiązanych z aktywami (art. 39 rozporządzenia MiCA) oraz będących e-pieniędzem (art. 49 rozporządzenia MiCA), a także prawa odstąpienia przez nabywcę kryptoaktywów od umowy stanowiącej prawną podstawę nabycia (art. 13 rozporządzenia MiCA). Prawo żądania wykupu posiadanych tokenów oraz prawo odstąpienia od umowy w terminie 14 dni bez podania przyczyny będą mogły być wykonywane przez nabywców i posiadaczy kryptoaktywów, ale bezpośrednio na podstawie wspomnianych przepisów art. 39, art. 49 albo art. 13 rozporządzenia MiCA.

Ten znaczący niedostatek regulacyjny, polegający na braku bezpośrednio w prawie polskim prawnej podstawy skorzystania z przysługujących uprawnień, skłania do postawienia pytania o to, w jaki sposób polski system prawny będzie chronił obywateli Rzeczypospolitej Polskiej po wejściu w życie polskiej ustawy o kryptoaktywach (prognozowany początkowo termin upłynął dnia 30 czerwca 2024 roku; art. 111 projektu ustawy o kryptoaktywach) oraz po rozpoczęciu bezpośredniego stosowania

1 Uwaga Autora: rozważania opierają się na projekcie ustawy o kryptoaktywach z dnia 22 lutego 2024 roku (numer w wykazie prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów: UC2) z uwzględnieniem stanu zaawansowania prac na dzień 31 grudnia 2024 roku; dalej: polska ustawa o kryptoaktywach.

przepisów rozporządzenia MiCA od dnia 30 grudnia 2024 roku (art. 149 ust. 2 rozporządzenia MiCA). Porównawcza analiza rozwiązań przewidzianych na poziomie obu aktów prawnych daje wynik w postaci ukształtowania modelu ochrony oraz katalogu przyjętych środków ochronnych.

Sprawa jest ważna z trzech podstawowych punktów widzenia.

Po pierwsze, popularność aktywów cyfrowych nieustannie wzrasta wśród publiczności, a wzrosty popularności następują skokowo. Wraz ze wzrostem kursów najpopularniejszych kryptowalut rozwija się gorączka spekulacyjna i powiększa skłonność do ryzyka, zwłaszcza pod wpływem silnych bodźców psychologicznych (szansa na uzyskanie łatwego zarobku bez pracy).

Po drugie, w tych okolicznościach powiększa się obszar działania przedsiębiorców prowadzących swoją działalność gospodarczą za pomocą łączności internetowej w sposób legalny, ale poza zakresem jurysdykcji prawa polskiego oraz prawa Unii Europejskiej. Wśród publiczności zasady prowadzenia tej działalności częstokroć nie są powszechnie zrozumiałe, jeżeli chodzi o szczegóły, a nawet o ogóły. Otoczenie prawne branży kryptowalutowej jest skomplikowane, podobnie jak konfiguracja i przedmiot powiązań pomiędzy różnymi osobami i dokonywanymi pomiędzy nimi czynnościami, z czego nie zdają sobie sprawy osoby, których wiedza na temat kryptowalut wywodzi się głównie z internetowych reklam. Niezależnie od tego wraz ze wzrostem masowej popularności kryptowalut wzrasta też skala oszustw.

Po trzecie, organy administracji publicznej nie są w stanie skutecznie zabezpieczyć przed utratą środków przeznaczonych na nabycie aktywów kryptograficznych ani również nie są w stanie zapewnić bezpieczeństwa osobom z własnej woli dokonującym czynności, których skutków prawnych nie rozumiały, a nawet padły ofiarą oszustw. Natomiast poszukiwanie ochrony przed organami wymiaru sprawiedliwości często bywa nieskuteczne, zwłaszcza w przypadku postępowań karnych przygotowawczych w fazie *ad rem*, które nie przechodzą w fazę *ad personam* ze względu na niewykrycie sprawcy przestępstwa na szkodę nabywcy kryptoaktywów. Dochodzenie roszczeń w procesie cywilnym trwa zaś niewymownie długo, o ile w ogóle sprawcę szkody uda się zindywidualizować i będzie nad nim rozciągała się jurysdykcja prawa polskiego. W praktyce najsprawniej działają organy administracji publicznej, nakładając sankcje na animatorów przedsięwzięć nielegalnych – ale ten fakt nie daje satysfakcji osobom pokrzywdzonym i poszkodowanym, skoro nie mogą one liczyć w wyobrażalnej perspektywie czasowej na odzyskanie pieniężnego ekwiwalentu środków zainwestowanych w utracone aktywa kryptograficzne.

Te wszystkie względy sprawiają, że podjęcie tytułowej tematyki modelu i środków bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców oraz posiadaczy kryptoaktywów w prawie polskim jest aktualne i należy poświęcić jej właściwą porcję uwagi.

2. Zagadnienia terminologiczne

2.1. Aspekt podmiotowy

Obowiązujące przepisy poświęcone obrotowi aktywami kryptograficznymi nie posługują się pojęciem konsumenta, lecz pojęciami równoznacznymi z punktu widzenia kryterium celowościowego. Uwagi szczegółowe należy rozpocząć od wyjaśnienia podstawowych kwestii terminologicznych. Prawo polskie recypowało rozwiązania unijne. Odpowiednikiem znanego w prawie powszechnym pojęcia „konsument” na obszarze obrotu aktywami kryptograficznymi jest pojęcie „posiadacz detaliczny” oraz nieco ogólniejsze pojęcie „klient”. Takimi sformułowaniami posługują się obowiązujące źródła prawa.

Pojęcie „konsumenta” pojawia się właściwie tylko w kilku miejscach preambuły rozporządzenia MiCA, na ogół z wyraźnym rysem publicznoprawnym. Jest ono m.in. wspomniane w kontekście „stowarzyszeń konsumentów reprezentujących posiadaczy tokenów powiązanych z aktywami” w przepisie art. 31 ust. 1 rozporządzenia MiCA oraz w kontekście „organizacji konsumenckich” w przepisie art. 108 ust. 1 rozporządzenia MiCA. W sensie publicznoprawnym słowo „konsument” zostało użyte jako podstawa cyklicznej ewaluacji przyjętych rozwiązań normatywnych, należącej do kompetencji ESMA (art. 103 ust. 6 rozporządzenia MiCA) oraz należącej do kompetencji EUNB (art. 104 ust. 6 rozporządzenia MiCA).

Z perspektywy bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych istotniejsze znaczenie ma przepis art. 108 ust. 1 rozporządzenia MiCA. W świetle jego brzmienia właściwe organy [państw członkowskich Unii Europejskiej – uwaga k.z.] określają procedury umożliwiające klientom i innym zainteresowanym stronom, w tym organizacjom konsumenckim, składanie do nich skarg dotyczących domniemanych naruszeń niniejszego rozporządzenia przez oferujących, osoby ubiegające się o dopuszczenie do obrotu, emitentów tokenów powiązanych z aktywami lub tokenów będących e-pieniędzem lub przez dostawców usług w zakresie kryptoaktywów. Skargi przyjmuje się w formie pisemnej, w tym elektronicznej, oraz w języku urzędowym państwa członkowskiego, w którym złożono skargę, lub w języku akceptowanym przez właściwe organy tego państwa członkowskiego.

Z przepisu art. 113 ust. 2 pkt 2 rozporządzenia MiCA wynika zaś, że organizacje konsumenckie mające uzasadniony interes w ochronie posiadaczy kryptoaktywów mogą być uprawnione – w interesie konsumentów i zgodnie z prawem krajowym – do wszczęcia postępowania przed sądem lub właściwym organem administracyjnym w celu zapewnienia stosowania niniejszego rozporządzenia.

Jak zatem okazuje się, przepisy rozporządzenia MiCA nie przewidują odpowiednika pojęcia „konsument” charakterystycznego dla prawa polskiego (i europejskiego) ze względu na postulat poszerzonej ochrony prawnej tej kategorii podmiotów prawa cywilnego (szerzej nt. statusu konsumenta na rynku kapitałowym zob. Jastrzębski, 2022, s. 45; Osajda, 2021, s. 22; Osajda, 2022, s. 41; Rydz, 2023, s. 101; Kukuryk, 2014,

s. 18) i zdefiniowanego jako osoba fizyczna dokonująca z przedsiębiorcą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową (art. 22¹ kodeksu cywilnego; dalej k.c.). Odpowiednikiem takiego pojęcia posługuje się jednak prawodawca europejski i jest nim „posiadacz detaliczny”.

„Posiadacz detaliczny” został zdefiniowany jako osoba fizyczna działająca w celach, które nie mieszczą się w ramach jej działalności handlowej, gospodarczej, rzemieślniczej lub zawodowej (art. 3 ust. 1 pkt 37 rozporządzenia MiCA). Co ciekawe – polska ustawa o kryptoaktywach nie recypowała pojęcia „posiadacza detalicznego”. Dlatego powinno być ono rozumiane w sposób bezpośrednio unormowany na poziomie rozporządzenia MiCA.

Polska ustawa recypowała jednak pojęcie nieco szersze zakresowo, a mianowicie pojęcie „klient”. W świetle przepisu art. 2 pkt 8 polskiej ustawy o kryptoaktywach przez klienta rozumie się klienta w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 39 rozporządzenia MiCA. W tym najszerszym rozumieniu „klient” oznacza osobę fizyczną lub prawną, na rzecz której dostawca usług w zakresie kryptoaktywów świadczy usługi w zakresie kryptoaktywów.

Na potrzeby niniejszego opracowania nabywca i posiadacz kryptoaktywów będzie rozumiany w sposób najbardziej zbliżony do ujęcia przewidzianego w przepisie art. 22¹ k.c., czyli jako osoba fizyczna działająca w celach, które nie mieszczą się w ramach jej działalności handlowej, gospodarczej, rzemieślniczej lub zawodowej (art. 3 ust. 1 pkt 37 rozporządzenia MiCA). Uzasadnienie takiego zabiegu metodologicznego, być może nawet uważanego za pewne uproszczenie, jest właściwie oczywiste i opiera się na dwóch argumentach.

Po pierwsze, właśnie osoby fizyczne działające „jako” osoby fizyczne (we własnym imieniu i na własny rachunek) są w polskiej praktyce najczęstszymi nabywcami aktywów kryptograficznych. To właśnie osoby fizyczne są podatne na reklamy internetowe i pod ich wpływem albo z własnej inicjatywy zakładają portfele kryptowalutowe bądź zakładają konta na platformach handlowych, aby później wpłacać tam pieniądze, a na ogół nieco później – z różnych względów – nie móc ich odzyskać. Właśnie ta kategoria podmiotów zasługuje na wzmożoną ochronę.

Po drugie, w polskiej praktyce znanym zjawiskiem jest dokonywanie czynności w obrocie aktywami kryptograficznymi przez osoby prawne działające przez swoje organy – ale takie osoby prawne nie zasługują *ex lege* na wzmożoną ochronę. Dlatego poszerzona analiza dogmatyczna zagadnienia ochrony osób prawnych dokonujących czynności w obrocie aktywami kryptograficznymi nie wydaje się w obecnym stanie prawnym potrzebą najpilniejszą. Panują tutaj zasady ogólne.

Takie założenie metodologiczne, wraz z zaprezentowanym uzasadnieniem zajętego stanowiska, usprawiedliwia ujęcie tytułu niniejszego opracowania. Jest ono po prostu najistotniejsze z praktycznego punktu widzenia, ponieważ jest poświęcone modelowi i środkom bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy kryptoaktywów w prawie polskim. Przyjęcie tej formuły jest tym bardziej

usprawiedliwione w świetle ugruntowanego w doktrynie ustalenia – które należy podzielić – że inwestor indywidualny działający na rynku kapitałowym, spełniający wymogi określone w art. 22¹ k.c., jest konsumentem (Jastrzębski, 2022, s. 48) i że każdy inwestor indywidualny będący osobą fizyczną może i powinien zostać uznany za konsumenta, o ile nie prowadzi działalności gospodarczej związanej z inwestowaniem na rynkach finansowych (Osajda, 2021, s. 25).

Na marginesie rozważań należy zauważyć, że w konkretnej sytuacji konkretna osoba fizyczna działająca we własnym imieniu i na własny rachunek może zostać pozbawiona ochrony, zwłaszcza wówczas, gdy z obrotu aktywami kryptograficznymi uczyni sobie przedmiot regularnej działalności zarobkowej, spełniając jednocześnie przesłanki wystarczające do zakwalifikowania jej jako przedsiębiorcy w rozumieniu przepisu art. 4 ust. 1 Prawa przedsiębiorców z 2018 roku. Należy o tym wspomnieć tylko dla porządku, ponieważ omawianie zagadnień, których kwalifikacja prawna jest uzależniona od konkretnego stanu faktycznego, leży poza obszarem głównego nurtu niniejszych rozważań.

2.2. Aspekt przedmiotowy

Krótkie wyjaśnienie terminologiczne należy także wystosować pod adresem przedmiotu czynności prawnych dokonywanych przez osoby zainteresowane w obrocie kryptoaktywami. Już na pierwszy rzut oka można dostrzec dywergencję pomiędzy tytułem aktu prawnego unijnego, który został poświęcony „rynkowi aktywów kryptograficznych”, oraz tytułem aktu prawa polskiego, który został poświęcony „kryptoaktywom”. Nad tą różnicą można właściwie przejść do porządku, wskazując jednak na to, że atrybut „kryptograficzny” nie jest jedynym występującym w praktyce i w mowie codziennej (potocznej). Tutaj bogactwo ujęć językowych jest znaczne i obejmuje także atrybuty „wirtualne” (zob. np. Europejski Bank Centralny, 2012; Wyczik, 2022; Karkut, 2018, s. 31) oraz atrybuty „cyfrowe” (zob. np. Rezolucja Parlamentu Europejskiego [2016] w sprawie wirtualnych walut; pismo Izby Skarbowej w Katowicach [2013]). Są one konkurencyjne względem siebie, mają ustalone znaczenia normatywne i są poddawane rozkładowi na czynniki pierwsze w literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie. Przepisy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz przepisy prawa podatkowego, w odróżnieniu od przepisów ustawy o kryptowalutach, posługują się pojęciem „walut wirtualnych” (zob. art. 2 ust. 2 pkt 26 ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu [2018] oraz przepis art. 5a pkt 33a ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych [1991]). W celu zredukowania płaszczyzn problemowych można jednak na nasze potrzeby przyjąć, że występujące pojęcia prawne mają analogiczne znaczenie na potrzeby prowadzonych rozważań, biorąc jednak pod uwagę kilka okoliczności towarzyszących.

Po pierwsze, w świetle przepisów rozporządzenia MiCA podstawowym pojęciem jest ogólne pojęcie „kryptoaktywo”. Token jest rodzajem kryptoaktywu.

Tokeny jako rodzaje kryptoaktywów są reprezentowane przez trzy kategorie partykularne, a mianowicie przez tokeny inne niż tokeny powiązane z aktywami lub będące pieniądzem elektronicznym, tokeny powiązane z aktywami oraz tokeny będące pieniądzem elektronicznym (tokeny będące e-piennądzem). Każda z tych trzech kategorii doczekała się sobie właściwej regulacji, co pozostaje jednak bez znaczenia z punktu widzenia ogólnych rozważań na temat modelu i środków bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych.

Po drugie bowiem, środki ochronne przewidziane na poziomie rozporządzenia MiCA są – w pewnym uproszczeniu – analogiczne dla każdej kategorii nabywców i posiadaczy tokenów bez względu na rodzaj nabytych i posiadanych tokenów, jednakże ze wskazaniem, że tokeny niższej kategorii normatywnej są obwarowane regulacjami w mniejszym stopniu i *vice versa*. W rachubę wchodzi tutaj środki ochrony pośredniej, tj. głównie administracyjny nadzór emisji tokenów, licencjonowanie działalności usługowej, obowiązki informacyjne emitentów i oferujących, reglamentowany marketing, petryfikowanie odpowiedzialności za szkodę, zakaz *insider tradingu* i manipulacji kursem. W praktyce także i to pozostaje jednak bez znaczenia z punktu widzenia ogólnych rozważań na temat modelu i środków bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych.

Po trzecie bowiem, w praktyce międzynarodowego obrotu aktywami cyfrowymi za pomocą sieci Internet najistotniejsze znaczenie ma ochrona obywateli Unii Europejskiej przed naruszeniami ze strony podmiotów, których siedziba leży poza obszarem Unii Europejskiej.

Z tych trzech skonfrontowanych ze sobą względów drobiazgowa analiza typu nabytego albo posiadanego tokena nie ma znaczenia w procesie ustalania katalogu oraz charakterystyki prawnej środków ochrony przysługujących nabywcy lub posiadaczowi nabytego tokena. Dlatego można w pewnym uproszczeniu zuniwersalizować rozważania i przyjąć, że główne pojęcia „kryptoaktywów” oraz „aktywów kryptograficznych” są – albo mogą być – synonimami pojęć konkurencyjnych, a mianowicie „aktywów cyfrowych” czy też „aktywów wirtualnych” albo innych jeszcze ujęć o różnej wartości dogmatycznej ze względu na ich zakotwiczenie w publicystyce oraz przekazach popularnonaukowych, jak np. „wirtualna własność” (Karkut, 2018, s. 53). Skrupulatne uporządkowanie także tego obszaru terminologicznego wymagałoby poszerzenia rozważań w kierunku ich znacznego uszczegółowienia. Kierując się kolejnym uproszczeniem, można przyjąć, że nabywca i posiadacz aktywów kryptograficznych może zostać określony jako finalny nabywca kryptoaktywów (aktywów cyfrowych, aktywów wirtualnych), a idąc jeszcze dalej – jako niezawodowy uczestnik rynku aktywów kryptograficznych.

3. Aktualnie ukształtowany model ochrony

De lege lata model ochrony praw podmiotowych finalnego nabywcy oraz posiadacza aktywów kryptograficznych opiera się przede wszystkim na wzmożonym nadzorze administracyjnym. Taki punkt wyjścia narzuciły przepisy rozporządzenia MiCA i taki też kierunek został przyjęty przez polskiego ustawodawcę (zob. uzasadnienie projektu ustawy o kryptoaktywach [2024]). Oba akty prawne różnią się jednak od siebie pod względem treści, co można ustalić już nawet na podstawie ich przedmiotu i systematyki wewnętrznej. Rozłożenie akcentów pomiędzy tymi dwoma regulacjami prawnymi wpływa na katalog środków ochrony praw podmiotowych nabywcy i posiadacza aktywów kryptograficznych.

Z przepisu art. 1 rozporządzenia MiCA wynika, że w niniejszym rozporządzeniu ustanawia się jednolite wymogi dotyczące oferty publicznej i dopuszczania do obrotu na platformie obrotu kryptoaktywów innych niż tokeny powiązane z aktywami i tokeny będące e-pieniędzem, tokenów powiązanych z aktywami i tokenów będących e-pieniędzem, a także wymogi w odniesieniu do dostawców usług w zakresie kryptoaktywów.

Natomiast z przepisu art. 1 polskiej ustawy o kryptoaktywach wynika, że ustawa określa organizację i wykonywanie nadzoru nad oferującymi, osobami ubiegającymi się o dopuszczenie kryptoaktywów do obrotu, emitentami tokenów powiązanych z aktywami i tokenów będących e-pieniędzem oraz dostawcami usług w zakresie kryptoaktywów, zwanego dalej „nadzorem nad rynkiem kryptoaktywów”.

Z tego krótkiego zestawienia przepisów otwierających oba akty prawne wynika, że regulacje polskie mają znacznie zawężony zakres. Przedmiotem regulacji unijnej jest rynek, a przedmiotem regulacji polskiej jest nadzór. W istocie tytuł polskiej ustawy jest nawet nieco mylący. Polska ustawa o kryptoaktywach – sądząc po kształcie projektu w grudniu 2024 roku – nie jest odpowiednikiem rozporządzenia MiCA, które zostało poświęcone rynkowi kryptoaktywów. Mamy więc właściwie do czynienia z częściową implementacją, a przedmiot polskiej regulacji obejmuje w swej najgłębszej istocie nadzór nad rynkiem kryptoaktywów i taki powinien być jej tytuł. Wynika to zresztą już z brzmienia przepisu art. 1 polskiej ustawy o kryptoaktywach, który jednoznacznie wskazuje na to, że jej przedmiotem jest nadzór, zwany dalej „nadzorem nad rynkiem kryptoaktywów”. Taka optyka polskiego ustawodawcy w znacznym stopniu ogranicza efektywność bezpośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych.

Na model ochrony przewidziany na poziomie rozporządzenia MiCA składają się środki prawne o charakterze publicznoprawnym oraz prywatnoprawnym. Z przepisu art. 1 ust. 2 rozporządzenia MiCA wynika, że do tej pierwszej kategorii należą przede wszystkim licencjonowanie działalności dostawców usług w zakresie kryptoaktywów, czyli podmiotów świadczących usługi na rzecz klientów, a także nadzór administracyjny. Charakter publicznoprawny, ale ze skutkami w zakresie prawa pry-

watnego, można przypisać wymogom dotyczącym przejrzystości i ujawniania informacji, wymogom dotyczącym ochrony posiadaczy kryptoaktywów w ramach emisji, oferty publicznej i dopuszczania kryptoaktywów do obrotu, wymogom dotyczącym ochrony klientów dostawców usług w zakresie kryptoaktywów oraz środkom zapobiegającym wykorzystywaniu informacji poufnych, bezprawnemu ujawnianiu informacji poufnych i manipulacjom na rynku związanym z kryptoaktywami.

Podobnie w prawie polskim podstawowe znaczenie odgrywa licencjonowanie prowadzenia działalności w charakterze dostawców usług w zakresie kryptoaktywów, czyli podmiotów świadczących usługi na rzecz klientów, a także nadzór administracyjny. Model licencjonowania i nadzoru jest zbliżony do modelu licencjonowania i nadzoru rynku instrumentów finansowych (Zacharzewski, 2021, s. 195). Samo licencjonowanie opiera się na konkretnych podstawach prawnych przewidzianych w przepisach rozporządzenia MiCA, do którego polska ustawa o kryptoaktywach częstokroć odsyła w tym zakresie (np. w przepisie art. 40 pkt. 1 dotyczącym opłat za udzielenie zezwolenia). Na nadzór administracyjny składają się liczne kompetencje szczegółowe (Rozdział 5 ustawy jest najobszerniejszy ze wszystkich). Natomiast charakter publicznoprawny, ale z dalszymi skutkami w zakresie prawa prywatnego, można przypisać wymogom dotyczącym obowiązków informacyjnych (Rozdział 3) oraz odpowiedzialności cywilnej w związku z dokumentem informacyjnym (Rozdział 4). We wszystkich niemal sprawach kardynalnych polska ustawa o kryptoaktywach odsyła do rozporządzenia MiCA (takich odesłań jest znacznie ponad sto).

Jak zatem okazuje się, przepisy prawa polskiego nie obejmują wyraźnie wyodrębnionych w strukturze logicznej ustawy takich obszarów, jak ochrona posiadaczy kryptoaktywów w ramach emisji, oferty publicznej i dopuszczania kryptoaktywów do obrotu, wymogi dotyczące ochrony klientów dostawców usług w zakresie kryptoaktywów oraz środki zapobiegające wykorzystywaniu informacji poufnych, bezprawnemu ujawnianiu informacji poufnych i manipulacjom na rynku związanym z kryptoaktywami. Rozwiązania te – przynajmniej najważniejsze – są jednak przewidziane w prawie polskim, ale poza obszarem normatywnego oddziaływania przepisów ustawy o kryptoaktywach. Z jednej strony są to rozwiązania przewidziane wprost w przepisach rozporządzenia MiCA, stosowanego bezpośrednio w Rzeczypospolitej Polskiej (odesłania ustawowe mają tzw. charakter instrukcyjny), z drugiej zaś strony są to rozwiązania przewidziane w przepisach szczególnych.

Właśnie uporządkowanie tego rozległego arsenału środków ochronnych może doprowadzić do rozróżnienia środków ochrony pośredniej (publicznoprawnej, ogólnosystemowej) oraz bezpośredniej (prywatnoprawnej). Takie postawienie sprawy jest podstawą udzielenia odpowiedzi na pytanie, co konkretnie może zrobić nabywca lub posiadacz kryptoaktywów, którego prawa podmiotowe zostały naruszone albo przynajmniej zostały – lub mogą zostać – zagrożone naruszeniem. W dalszej części rozważań zostaną programowo pominięte środki prawne pośredniej ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy kryptoaktywów.

4. Środki prawne bezpośredniej ochrony przewidziane w rozporządzeniu MiCA

4.1. Prawo do odstąpienia

Najważniejszym środkiem prawnym bezpośredniej ochrony sytuacji prawnej nabywcy i posiadacza kryptoaktywów jest prawo do odstąpienia. To termin ustawowy (pojęcie prawne). W istocie chodzi o prawo do odstąpienia od umowy nabycia kryptoaktywów. Pod względem podstawowych elementów konstrukcji prawnej instytucja prawa do odstąpienia (art. 13 rozporządzenia MiCA) została ukształtowana analogicznie jak prawo odstąpienia od umowy zawartej na odległość, które przysługuje na podstawie przepisu art. 27 ust. 1 ustawy o prawach konsumenta 2014 (szerzej zob. Kocot & Konderek, 2014, s. 4; Czech, 2016, s. 47; Czech, 2020). Ta instytucja nie została przewidziana w prawie polskim, ponieważ pod względem przedmiotowym dotyczy tokenów innych niż tokeny powiązane z aktywami i tokeny będące e-pieniędzem. Prawo polskie nie obejmuje zaś przedmiotowym zakresem swojego unormowania tych tokenów, lecz inne tokeny, a mianowicie tokeny powiązane z aktywami oraz tokeny będące e-pieniędzem (art. 1 polskiej ustawy o kryptoaktywach).

W świetle przepisu art. 13 ust. 1 rozporządzenia MiCA posiadacze detaliczni, którzy nabywają kryptoaktywa inne niż tokeny powiązane z aktywami lub tokeny będące e-pieniędzem bezpośrednio od oferującego lub od dostawcy usług w zakresie kryptoaktywów dokonującego plasowania kryptoaktywów w imieniu tego oferującego, mają prawo do odstąpienia. Z przepisu art. 13 ust. 2 rozporządzenia MiCA wynika zaś, że posiadaczom detalicznym przysługuje okres 14 dni kalendarzowych na odstąpienie od umowy nabycia kryptoaktywów innych niż tokeny powiązane z aktywami lub tokeny będące e-pieniędzem bez ponoszenia jakichkolwiek opłat lub kosztów i bez konieczności podawania przyczyny. Okres, w którym można odstąpić od umowy, liczy się od dnia wyrażenia przez posiadacza detalicznego zgody na nabycie tych kryptoaktywów.

Skutki złożenia przez posiadacza detalicznego oświadczenia o odstąpieniu są typowe. Umowę uważa się za niezawartą, a przysporzenia uzyskane przez obie strony są pozbawione swojej przyczyny prawnej (*causae*) wynikającej ze zobowiązania do rozporządzenia (art. 155 § 1 k.c., art. 156 k.c., art. 510 § 1 i § 2 k.c.). Dlatego strony umowy zawartej i rozwiązanej w wyniku odstąpienia powinny zwrócić sobie to, co wzajemnie świadczyły (na zasadach ogólnie zbliżonych do tych określonych w przepisie art. 494 k.c.). Tej formule hołduje przepis art. 13 ust. 3 rozporządzenia MiCA. Mianowicie, wszystkie płatności otrzymane od posiadacza detalicznego, w tym – w przypadku, gdy ma to zastosowanie – wszelkie opłaty, muszą zostać zwrócone bez zbędnej zwłoki, czyli niezwłocznie w rozumieniu przepisu art. 494 § 2 k.c. (szerzej zob. Adamus, 2018, s. 11), a w każdym razie nie później niż w terminie 14 dni od dnia, w którym oferujący lub dostawca usług w zakresie kryptoaktywów dokonujący plasowania kryptoaktywów w imieniu tego oferującego został poinformowany o decyzji posiada-

cza detalicznego o odstąpieniu od umowy nabycia tych kryptoaktywów. Sposób zwrotu wszystkich płatności również został określony w przywołanym przepisie. Mianowicie, zwrotu płatności dokonuje się przy użyciu takich samych środków płatniczych, których użył posiadacz detaliczny w pierwotnej transakcji, chyba że posiadacz detaliczny wyraźnie zgodzi się na inne rozwiązanie i pod warunkiem, że posiadacz detaliczny nie zostanie obciążony żadnymi opłatami ani kosztami w związku z takim zwrotem.

Komentowana regulacja instytucji odstąpienia od umowy nie określiła jednak skutków odstąpienia w zakresie spoczywającego na posiadaczu detalicznym obowiązku zwrotu nabytych kryptoaktywów. Ze względu na ogólną zasadę zakazu wzbogacenia bez należytej podstawy prawnej oraz na ogólnej zasadzie określonej w przepisie art. 494 § 1 zdanie pierwsze k.c. (szerzej zob. Jabłoński, 2017, s. 73; Mleczak, 2017, s. 53) należy przyjąć, że nabywca kryptoaktywów powinien je przekazać (zwrócić) w to samo miejsce, z którego je otrzymał (zwrócić na ten sam adres, na ten sam portfel kryptoaktywów).

Powyższy środek bezpośredniej ochrony praw podmiotowych posiadaczy kryptoaktywów został ukształtowany z naciskiem na efektywne odzyskanie spełnionego świadczenia. Jeżeli posiadacz kryptoaktywów odstępuje od umowy, to powinien spełnione świadczenia odzyskać, a oświadczenie o odstąpieniu od umowy może złożyć samodzielnie i bez dodatkowych obwarowań administracyjnych.

4.2. Prawo do żądania wykupu tokenów

Prawo do żądania wykupu tokenów pod względem swoich ogólnych założeń konstrukcyjnych przypomina prawo żądania wykupu obligacji, przysługujące obligatariuszowi na wypadek popadnięcia emitenta w chociażby przejściową niewypłacalność na podstawie przepisu art. 74 ust. 2 ustawy o obligacjach 2015 (szerzej zob. Godlewski & Sójka, 2022; Ernt-Staniulis & Rudnicki, 2019). Na poziomie rozporządzenia MiCA prawo do żądania wykupu (pojęcie prawne) zostało przewidziane w dwóch przypadkach – dla posiadaczy tokenów powiązanych z aktywami (art. 39) oraz dla posiadaczy tokenów będących e-pieniędzem (art. 49). Trzeba powiedzieć, że analogiczne uprawnienia nie są przewidziane na poziomie polskiej ustawy o kryptoaktywach. Dlatego w polskiej praktyce będą one stosowane wprost, z racji bezpośredniego stosowania przepisów rozporządzenia MiCA.

Jeżeli chodzi o konstrukcję prawną prawa do żądania wykupu przysługującego posiadaczom tokenów powiązanych z aktywami, to w świetle przepisu art. 39 ust. 2 rozporządzenia MiCA na żądanie posiadacza tokena powiązanego z aktywami emitent takiego tokena dokonuje jego wykupu poprzez zapłatę kwoty środków pieniężnych innych niż pieniądź elektroniczny, odpowiadającej wartości rynkowej aktywów powiązanych z posiadanym tokenem powiązanym z aktywami, albo poprzez przekazanie aktywów powiązanych z tym tokenem. Przesłanką powstania tego roszczenia jest przynajmniej przejściowa niewypłacalność, ponieważ posiadaczom tokenów powiązanych z aktywami przysługuje w każdym momencie prawo do żądania wykupu wobec

emitentów tokenów powiązanych z aktywami oraz w odniesieniu do aktywów rezerwowych, jeżeli emitenci nie są w stanie wywiązać się ze swoich obowiązków (art. 39 ust. 1 rozporządzenia MiCA). Użyte w treści tego ostatniego przepisu sformułowanie „w każdym momencie” należałoby wyklądać funkcjonalnie, z tym skutkiem, aby posiadaczowi tokenów powiązanych z aktywami przedmiotowe roszczenie przysługiwało od momentu powzięcia wiedzy o niewypłacalności albo zagrożeniu wypłacalności emitenta aż do momentu uzyskania faktycznego zaspokojenia poprzez spełnienie świadczenia ze skutkiem zwalniającym emitenta ze zobowiązania.

Wzmocnienie sytuacji prawnej posiadacza tokenów powiązanych z aktywami zostało osiągnięte za pomocą dwóch środków prawnych. Pierwszym z nich jest obowiązek opracowania przez emitenta „polityki dotyczącej stałego prawa do żądania wykupu” (art. 39 ust. 2 zdanie drugie rozporządzenia MiCA), w istocie sprowadzającej się do określenia zasad spełnienia przez emitenta świadczenia na żądanie posiadacza tokenów. Drugim środkiem jest zakaz świadczenia w miejsce wypełnienia (czyli zakaz *datio in solutum*), które może być dopuszczalne tylko po spełnieniu dodatkowych przesłanek (określonych w art. 39 ust. 2 zdanie trzecie rozporządzenia MiCA).

Dodatkowym środkiem wzmacniającym sytuację prawną posiadacza tokenów powiązanych z aktywami – o charakterze administracyjnym, czyli pośrednim – jest opracowanie planu wykupu (pojęcie prawne). Na podstawie przepisu art. 47 ust. 1 rozporządzenia MiCA emitent tokena powiązanego z aktywami sporządza i utrzymuje plan operacyjny z myślą o uporządkowanym wykupie każdego tokena powiązanego z aktywami, który to plan ma zostać wdrożony na podstawie decyzji właściwego organu stwierdzającej, że emitent nie jest lub prawdopodobnie nie będzie w stanie wypełnić swoich obowiązków, w tym w przypadku niewypłacalności lub w innych stosownych przypadkach (restrukturyzacja, uporządkowana likwidacja, cofnięcie zezwolenia udzielonego emitentowi). W świetle przepisu art. 47 ust. 2 rozporządzenia MiCA plan wykupu ma wykazywać zdolność emitenta tokena powiązanego z aktywami do dokonania wykupu pozostającego w obrocie wyemitowanego tokena powiązanego z aktywami bez narażania jego posiadaczy na nadmierne straty ekonomiczne oraz bez narażania stabilności rynków aktywów rezerwowych.

Jeżeli natomiast chodzi o konstrukcję prawną prawa do żądania wykupu przysługującego posiadaczom tokenów będących e-pieniędzem, to zostało ono ukształtowane analogicznie jak prawo posiadacza pieniądza elektronicznego do żądania wykupu w dowolnym momencie i według wartości nominalnej wartości pieniężnej posiadanego pieniądza elektronicznego na podstawie dyrektywy 2009/110/WE. W świetle przepisu art. 49 ust. 2 rozporządzenia MiCA posiadaczom tokenów będących e-pieniędzem przysługuje roszczenie wobec emitentów takich tokenów będących e-pieniędzem. Z przepisu art. 49 ust. 4 rozporządzenia MiCA wynika zaś, że na wniosek posiadacza tokena będącego e-pieniędzem emitent tego tokena będącego e-pieniędzem wykupuje go – w każdym czasie i według wartości nominalnej – poprzez zapłatę warto-

ści pieniężnej posiadanego tokena będącego e-pieniędzem jego posiadaczowi w środkach pieniężnych innych niż pieniądz elektroniczny.

Szczegółowe zasady wykupu nie zostały określone na poziomie rozporządzenia MiCA, ponieważ emitenci tokenów będących e-pieniędzem mają określić warunki wykupu w dokumencie informacyjnym (art. 49 ust. 5 rozporządzenia MiCA). Ta kategoria emitentów została jednak zobowiązana do opracowania planu wykupu, na zasadach analogicznych jak w przypadku emitentów tokenów powiązanych z aktywami, co wynika z wewnętrznego odesłania (art. 55 rozporządzenia MiCA).

Powyższe środki bezpośredniej ochrony posiadaczy kryptoaktywów zostały ukształtowane z naciskiem na efektywne uzyskanie świadczenia. Jeżeli posiadacz kryptoaktywów żąda spełnienia świadczenia (żąda wykupu tokena), to powinien świadczenie otrzymać, a z żądaniem spełnienia świadczenia (żądaniem wykupu tokena) może wystąpić samodzielnie i bez dodatkowych obwarowań administracyjnych.

5. Środki prawne bezpośredniej ochrony przewidziane w polskiej ustawie o kryptoaktywach

Przewidziany w prawie polskim model ochrony nabywcy lub posiadacza kryptoaktywów nie przewiduje wyżej scharakteryzowanych środków bezpośredniej ochrony naruszonych albo zagrożonych praw, lecz spiętrzenie obowiązków publicznoprawnych obciążających przedsiębiorców z sektora kryptowalutowego oraz wprowadzenie bardzo surowych sankcji administracyjnych i karnych. Najwyższa administracyjna kara pieniężna, którą może zostać obciążona osoba zawodowo pośrednicząca w zawieraniu transakcji lub realizująca transakcje związane z kryptoaktywami, została ustalona na poziomie 66 852 000 złotych. To niewątpliwie suma rekordowa. Pewnym problemem przy wykładni przepisu art. 65 ust. 1 pkt 1 polskiej ustawy o kryptoaktywach jest to, że pojęcie „osoba zawodowo pośrednicząca w zawieraniu transakcji lub realizująca transakcje związane z kryptoaktywami” jest zwrotem niedookreślonym, ponieważ nie zostało zdefiniowane – nawet na poziomie rozporządzenia MiCA, które mogłoby stanowić punkt odniesienia przy wykładni praktycznej w prawie polskim. To jeden z licznych niedostatków polskiej ustawy o kryptoaktywach.

Trzeba jednak przyznać, że taka formuła, czyli brak środków bezpośredniej ochrony, wynika z założeń legislacyjnych, ponieważ – jak już wskazano nieco wyżej – prawo polskie nie obejmuje przedmiotowym zakresem swojego unormowania tokenów innych niż tokeny powiązane z aktywami i tokeny będące e-pieniędzem, lecz tylko tokeny powiązane z aktywami oraz tokeny będące e-pieniędzem (art. 1 polskiej ustawy o kryptoaktywach). Dlatego w przepisach prawa polskiego brakuje regulacji prawnej instytucji prawa do odstąpienia przewidzianej w przepisie art. 13 rozporzą-

dzenia MiCA, ponieważ dotyczy ono nabycia tokenów innych (najniższej kategorii normatywnej).

Z założeń legislacyjnych wynika też, jak należy przyjąć, pominięcie unormowania wyżej scharakteryzowanego prawa do żądania wykupu tokenów – co wymaga krótkiego komentarza. Jeżeli bowiem chodzi o odpowiednik prawa do żądania wykupu tokenów przewidzianego w przepisie art. 39 rozporządzenia MiCA, to rzeczywiście taka instytucja nie została przewidziana, a polska ustawa o kryptoaktywach nie odsyła w żadnym zakresie do przepisu art. 39 rozporządzenia MiCA. Z tego wynika, że posiadacz tokenów powiązanych z aktywami nie może domagać się zaspokojenia swoich roszczeń na wypadek powzięcia informacji o niewypłacalności albo grożącej niewypłacalności emitenta na podstawie prawa polskiego. Trzeba przyznać, że to istotny niedostatek. Osoba uprawniona musi poszukiwać podstawy prawnej w bezpośrednio stosowanym przepisie art. 39 rozporządzenia MiCA.

Natomiast jeżeli chodzi o drugą kategorię tokenów objętych instytucją prawa do żądania wykupu tokenów, czyli o tokeny będące e-pieniędzem, to w tym przypadku również polska ustawa o kryptoaktywach nie odsyła do przepisów art. 49 rozporządzenia MiCA – ale przewiduje sankcje za naruszenie tego przepisu. Z tego wynika – chociaż wprowadzie pośrednio – że posiadaczowi tokenów będących e-pieniędzem przysługuje prawo do żądania wykupu tokenów tej kategorii normatywnej, ale z dwoma zastrzeżeniami.

Po pierwsze, podstawa prawna tej prerogatywy tkwi w bezpośrednio stosowanym przepisie art. 49 rozporządzenia MiCA. Po drugie, fakt przysługiwania tego uprawnienia wynika z objęcia sankcją faktu naruszenia tego obowiązku przez osobę zobowiązaną do jego przestrzegania. Stosowne odesłania ustawowe do przepisu art. 49 rozporządzenia MiCA zostały przewidziane w następujących przepisach sankcjonujących: art. 48 ust. 1, art. 49 ust. 1, art. 61 ust. 1, art. 67 pkt 1 polskiej ustawy o kryptoaktywach.

Wnioski

Przedstawione powyżej refleksje są podstawą umiarkowanie optymistycznej oceny aktualnego modelu ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy kryptoaktywów w prawie polskim. Przyjęte rozwiązania nie zapewniają ochrony w pełni efektywnej. Całkowite wyeliminowanie źródeł zagrożeń i nadużyć jest w praktyce niemożliwe, ponieważ czynności prawne dotyczące kryptoaktywów dokonywane są w przestrzeni internetowej i ponad granicami państwowymi. Przyjęty model ochrony może przyczynić się do wyeliminowania niektórych źródeł zagrożeń, ale tylko tych, które pozostają w granicach jurysdykcji prawa polskiego oraz prawa europejskiego.

Analiza stanu prawa obowiązującego wskazuje na to, że model ochrony nabywców i posiadaczy kryptoaktywów jest charakterystyczny dla dzisiejszych czasów, a środki ochrony bezpośredniej praw podmiotowych z pewnością są niewystarczające.

Przepisy polskiej ustawy o kryptoaktywach nie przewidują bezpośrednich uprawnień dla nabywców i posiadaczy kryptoaktywów. Odpowiedź na pytanie: „czy chronić?” – jest jednoznaczna. Nadal otwarte pozostaje jednak pytanie: „w jaki sposób?”

Trzeba z rezygnacją powiedzieć, że ochrona „konsumentów” w obrocie kryptoaktywami będzie iluzoryczna z poziomu rozwiązań przewidzianych w prawie polskim wszędzie tam, gdzie prawo polskie nie będzie mogło zostać zastosowane. Trudno tej praktycznej bolączce przeciwstawić się w dążeniu do roztoczenia ochrony praw podmiotowych nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych w Polsce za pomocą radykalnych środków normatywnych o charakterze administracyjnym. Cóż przyjdzie bowiem z wyposażenia Komisji Nadzoru Finansowego w silne narzędzia licencyjne i nadzorczo-kontrolne, jeżeli krąg podmiotów nadzorowanych będzie znikomy? Cóż przyjdzie z dokonywania wpisów na listę ostrzeżeń publicznych prowadzoną przez KNF, jeżeli majątek osób wpisanych na tę listę nie będzie obejmował składników możliwych do późniejszego wyegzekwowania? Jakie praktyczne znaczenie może mieć zawiadomienie jednostki prokuratury o podejrzeniu popełnienia przestępstwa popełnionego przy użyciu zapewniającej anonimowość łączności internetowej? Do czego może doprowadzić wysłędzenie przez wyspecjalizowanego informatyka miejsca (portfela, adresu, *walleta*), do którego trafiły skradzione przez hakera kryptoaktywa wówczas, gdy nie da się ustalić tożsamości hakera ani tego, czy posiada rachunek bankowy? Jak wreszcie przeciwstawić się klauzulom abuzywnym w regulaminach platform handlu internetowego wówczas, gdy siedziba podmiotu prowadzącego taką platformę znajduje się poza granicami Unii Europejskiej?

Te retoryczne pytania można mnożyć. W trakcie ogólnodostępnych społecznych konsultacji nad projektem polskiej ustawy o kryptoaktywach liczna rzesza podmiotów zainteresowanych zgłaszała różne uwagi szczegółowe (zob. tabele uwag do projektu ustawy o kryptoaktywach z 2024). Znamienne jest to, że tylko jeden organ stanowczo postulował wprowadzenie rozwiązań prowadzących do wzmocnienia sytuacji prawnej nabywcy i posiadacza aktywów kryptograficznych. Co ciekawe – nie była to Komisja Nadzoru Finansowego, lecz Rzecznik Finansowy. Nie można się łudzić co do tego, że środki prawne, którymi dysponuje Rzecznik Finansowy na podstawie ustawy o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego, o Rzeczniku Finansowym i o Funduszu Edukacji Finansowej 2015, będą środkami wystarczającymi. Zbudowanie skutecznego systemu ochrony przed nadużyciami w obrocie aktywami kryptograficznymi nie jest zadaniem prostym. Aktualny jednak pozostaje postulat dbałości o własne sprawy. Od wielu lat jestem zwolennikiem powiedzenia, aby nie robić rzeczy, których się nie rozumie. Dlatego uważam, że podstawowym środkiem ochrony nabywców i posiadaczy aktywów kryptograficznych jest pogłębiona edukacja.

BIBLIOGRAFIA

- Adamus, R. (2018). Kilka uwag o skutkach odstąpienia od umowy, *Rejent*, 7, 9–20.
- Czech, T. (2016). Konsumenckie uprawnienie do odstąpienia od umowy zawartej na odległość lub poza lokalem przedsiębiorstwa, *Temidium* 3, 47–51.
- Czech, T. (2020). Komentarz do art. 27 w: T. Czech (red.), *Prawa konsumenta. Komentarz*. Lex.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/110/WE z dnia 16 września 2009 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje pieniądza elektronicznego oraz nadzoru ostrożnościowego nad ich działalnością, zmieniająca dyrektywy 2005/60/WE i 2006/48/WE oraz uchylająca dyrektywę 2000/46/WE, Dz. Urz. UE z 10.10.2009 r., L 267/7.
- Ernt-Staniulis, K. & Rudnicki, S. (2019) Komentarz do art. 74 [w:] M. Wierzbowski (red.), *Ustawa o obligacjach. Komentarz*. Legalis.
- Europejski Bank Centralny. (2012). *Virtual Currency Schemes*, <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf> [wejście dnia 13 grudnia 2024 roku].
- Godlewski, M. & Sójka, T. (2022). Komentarz do art. 74 w: T. Sójka (red.), *Ustawa o obligacjach. Komentarz*. Legalis.
- Jabłoński, Z. (2017). Ustawowe prawo odstąpienia – skutki prawnorzeczowe, *Rejent*, 2, 73–87.
- Jastrzębski, J. (2022). Czy inwestor indywidualny na rynku kapitałowym jest konsumentem? *PUG*, 4, 45–53.
- Karkut, D. (2018). *Własność wirtualna w prawie polskim. Zagadnienia wybrane*, Wrocław.
- Kocot, W. J. & Kondek, J. M. (2014). Nowe zasady zawierania umów z udziałem konsumenta, cz. II, *PPH*, 12, 4–10.
- Kukuryk, P. (2014). Definicje konsumenta w kodeksie cywilnym (obecnym i przyszłym) w kontekście najnowszych unijnych dyrektyw konsumenckich, *PPH*, 5, 18–25.
- Mleczak, J. (2017). Skutek rzeczowy odstąpienia od umowy. *Palestra*, 62(12), 53–62.
- Osajda, K. (2021). Ochrona inwestora – konsumenta na rynku instrumentów finansowych (rynek kapitałowym), *PiP*, 4, 22–38.
- Osajda, K. (2022). Granice statusu konsumenta w prawie cywilnym – perspektywa temporalna oraz kwestia niedokonania czynności prawnej, *PS*, 11/12, 41–53.
- Izba Skarbowa w Katowicach. (2013). Pismo Izby Skarbowej w Katowicach z dnia 14 listopada 2013 r., IBPP2/443–762/13/ICz.
- Projekt ustawy o kryptoaktywach z dnia 22 lutego 2024 roku (numer w wykazie prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów: UC2), uwzględniający stan zaawansowania prac na dzień 31 grudnia 2024 roku.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 26 maja 2016 r. w sprawie wirtualnych walut (2016/2007(INI), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IP0228&from=CS> [wejście dnia 13 grudnia 2024 roku].
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/1114 z dnia 31 maja 2023 r. w sprawie rynków kryptoaktywów oraz zmiany rozporządzeń (UE) nr 1093/2010 i (UE) nr 1095/2010 oraz

dyrektyw 2013/36/UE i (UE) 2019/1937, Dz. Urz. UE z 9.6.2023 r., L 150/40 (rozporządzenie MiCA).

Rydz, K. (2023). Pozycja prawna wspólnika lub akcjonariusza spółki handlowej a status konsumenta. Analiza z uwzględnieniem koncepcji prezentowanych na tle prawa niemieckiego i austriackiego, TPP 1, 101–156.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2018). Ustawa z dnia 1 marca 2018 roku o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 850, 1222 ze zm.).

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1964). Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 1061, 1237 ze zm.).

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (1991). Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 226, 232, 854, 858, 859, 863, 1572, 1585, 1593, 1615, 1635 ze zm.).

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. (2018). Ustawa z dnia 6 marca 2018 roku – Prawo przedsiębiorców (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 236, 1222 ze zm.).

Uzasadnienie projektu ustawy o kryptowalutach z dnia 22 lutego 2024 roku dostępne na <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12382311/katalog/13040399> [wejście dnia 13 grudnia 2024 roku]; tabele uwag do projektu ustawy o kryptowalutach dostępne na <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12382311/katalog/13040399> [wejście dnia 13 grudnia 2024 roku].

Wyczek, J. (2022). Dobra wirtualne z perspektywy użytkowników i dostawców treści. Prawne uwarunkowania obrotu, Legalis [wejście dnia 13 grudnia 2024 roku].

Zacharzewski, K. (2021). Digital Asset Capital Market Law: A New Discipline of Private Law, *Krytyka Prawa*, 2(13), 195–208.

